

Vergaderjaar 2013–2014

26 488

Behoeftestelling vervanging F-16

Nr. 335

LIJST VAN VRAGEN EN ANTWOORDEN

Vastgesteld 29 oktober 2013

De vaste commissie voor Defensie heeft een aantal vragen voorgelegd aan de minister van Defensie over de brief van 15 oktober 2013 over de jaarrapportage van het project Vervanging F-16 over 2012 (Kamerstuk 26 488, nr. 331).

De minister heeft deze vragen beantwoord bij brief van 25 oktober 2013. Vragen en antwoorden zijn hierna afgedrukt.

De voorzitter van de commissie,
Ten Broeke

De adjunct-griffier van de commissie,
Dekker

1

Om welke reden(-en) is de auditdienst niet betrokken bij de totstandkoming van de Nota over de toekomst van de krijgsmacht (hierna: Nota)?

2

Om welke reden(-en) is de auditdienst niet betrokken bij de beoordeling van de sjablonen van de financiële onderbouwing van de Nota?

De betrokkenheid van de Algemene Rekenkamer bij de totstandkoming van de nota was met het regeerakkoord een gegeven. De directe betrokkenheid van de interne auditdiensten was daarom niet noodzakelijk. Van de correspondentie tussen de minister van Financiën en de Algemene Rekenkamer heeft de Kamer op 18 december 2012 een afschrift ontvangen (Kamerstuk 26 488, nr. 307).

3

Welke van de aan de F-16 gerelateerde projecten zijn niet in het projectbudget Vervanging F-16 opgenomen?

Zoals in de jaarrapportage gemeld, verwijst «gerelateerde projecten» naar projecten die een duidelijk verband houden hebben met de vervanging van de F-16, maar geen deel uitmaken van het project Vervanging F-16 zelf. Deze gerelateerde projecten kennen een eigen besluitvormingstraject en een eigen projectbudget. Niet het projectteam Vervanging F-16, maar andere delen van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) zijn verantwoordelijk voor de uitvoering ervan. Bij de planning en uitvoering van deze projecten wordt wel rekening gehouden met het project Vervanging F-16. Ik voeg aan het eind van deze antwoorden figuur 3 (pagina 53) uit de jaarrapportage Vervanging F-16 toe, die in één oogopslag inzichtelijk maakt welke gerelateerde projecten er zijn.

4

Op welke termijn zal de verrekening van 68 mln. euro uit de stand voorschotten, dat geen betrekking had op de testtoestellen, plaatsvinden? Welke financiële gevolgen heeft het niet eerder verrekenen van dit bedrag? Welke overige gevolgen heeft het niet eerder verrekenen van dit bedrag?

Vanuit het oogpunt van financieel beheer dienen voorschotten tijdig verrekend te worden nadat de desbetreffende diensten of goederen zijn (af)geleverd. In dit specifieke geval betreft het vooral de jaarlijkse bijdragen van Defensie aan het F-35 programma voor de overeengekomen *Memoranda of Understanding*. Het enige gevolg van het niet tijdig verrekenen van de desbetreffende voorschotten betreft de administratieve weergave daarvan in de financiële administratie van Defensie. In de komende periode zal hieraan de nodige aandacht worden besteed.

5

Wanneer zal er gebruik gemaakt gaan worden van een geïntegreerde en geautomatiseerde projectadministratie? Wat is het plan van aanpak?

6

Welke stappen moeten er nog gezet worden voor er gebruik gemaakt zal gaan worden van een geïntegreerde en geautomatiseerde projectadministratie? Wanneer krijgt Nederland de beschikking over de Amerikaanse controle-informatie?

10

Welke maatregelen gaat u nemen en welke stappen gaat u zetten zodat de kas/verplichtingen administratie van Defensie ingericht zal zijn op het voeren van langlopende projectadministratie?

In de komende jaren zal de financiële administratie van Defensie worden aangepast. Naast de verdere integratie van de materieellogistiek met de financiën zal ook het inzicht in de wapensystemen de komende jaren verder worden verbeterd. Dat betreft zowel een beter meerjarig inzicht als een verbeterde samenhang tussen investeringen en exploitatie gedurende de gehele levensloop van de wapensystemen. Voorts is momenteel een herziening van het Defensie Materieel Proces (DMP) aan de orde. Aanpassingen van het DMP hebben naar verwachting ook gevolgen voor de financiële administratie. Daarmee wordt tevens een basis gelegd voor verdere verbeteringen in de projectadministratie. Bij toekomstige Nederlandse bestellingen zal een procedure worden gehanteerd waardoor ook Amerikaanse controle-informatie al tijdens de productie van de toestellen wordt verkregen, zie daarvoor verder het antwoord op vraag 12.

7

Op welke wijze gaat u de risico's die zullen ontstaan voor wat betreft de kwaliteit van het financieel beheer als gevolg van organisatorische ontwikkeling beheersen en zoveel mogelijk beperken?

Een van de reorganisaties, de oprichting van het Financieel Administratie en Beheerkantoor (FABK) per 3 juni 2013, heeft juist tot doel de verdere verbetering van de kwaliteit van het financieel beheer. Het FABK is verantwoordelijk voor de uitvoering van het gehele financiële administratieproces en het waarborgen van de kwaliteit van het financieel beheer van de verschillende stromen. Dit geschiedt onder andere door de uniformering van de processen, monitoring van de keten van behoeftestelling tot betaling en de concentratie van kennis en deskundigheid op het gebied van financieel beheer binnen één onderdeel van Defensie.

8

Wat zijn de oorzaken van het moeizaam verlopen proces van totstandkoming van de informatie in het financiële hoofdstuk? Welke maatregelen gaat u nemen om dit in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen c.q. te beperken?

Bij het schrijven van het hoofdstuk over de financiële gegevens is gekozen voor een weergave van cijfers die aansluit bij de weergave in eerdere jaarrapportages. Daarmee wordt de consistentie gewaarborgd. Tijdens de opstelling van de nota heeft Defensie op een gestandaardiseerde manier de kosten van wapensystemen inzichtelijk gemaakt. De gehanteerde indeling wekt op sommige punten af van de eerdere jaarrapportages. Het heeft tijd gevegd om aan beide uitgangspunten volledig recht te doen in de jaarrapportage. Gezien de wijze waarop de nota tot stand is gekomen, verwacht ik niet dat deze situatie zich in de toekomst zal herhalen. Defensie zal in aanloop naar de jaarrapportage 2013 de manier van rapporteren verder verfijnen.

9

Naast de Algemene Rekenkamer merkt ook de auditdienst op dat de plausibiliteit en nauwkeurigheid van de ramingen over de F-35 niet onderzocht zijn: wat gaat u ondernemen om dit in de toekomst wel mogelijk te maken?

De Algemene Rekenkamer en de auditdiensten bepalen zelf de reikwijdte van hun onderzoek. De raming van de investerings- en exploitatiekosten wordt jaarlijks door Defensie bijgewerkt op grond van geactualiseerde financiële informatie vanuit het JPO. Die informatie wordt verwerkt in de jaarrapportage die u na publicatie van het *Selected Acquisition Report* (SAR) ontvangt. Defensie zal de ramingen in de toekomst steeds verder preciseren met behulp van actuele gebruiksgegevens van de F-35. Deze zullen op dat moment ook beschikbaar zijn voor de Auditdienst Rijk en de Algemene Rekenkamer. Zoals uit het Accountantsrapport blijkt, heeft het JPO toegezegd dat auditdiensten van partnerlanden in de Verenigde Staten audits mogen uitvoeren. Dit is een positieve ontwikkeling en de auditdiensten zullen een voorstel daartoe uitwerken.

10

Welke maatregelen gaat u nemen en welke stappen gaat u zetten zodat de kas/verplichtingen administratie van Defensie ingericht zal zijn op het voeren van langlopende projectadministratie?

Zie het antwoord op vraag 5.

11

Wat is de uiterste datum per wanneer het projectbureau de verificatieplannen ter verrekening van de voorschotten met betrekking tot de testtoestellen zal hebben opgesteld?

Het opstellen van de verificatieplannen kan binnen enkele maanden plaatsvinden. Het verrekenen van de voorschotten zelf kan nog enige tijd vergen, omdat daarvoor de financiële nacalculatie van de LRIP-3 en 4 contracten moet zijn voltooid. Zoals gemeld (Kamerstuk 26 488, nr. 320) zijn de LRIP-productiecontracten onderhevig aan een eindcontrole op de contractuitvoering, waaronder de financiële verantwoording door de fabrikant, door het *Defence Contract Management Agency* van het Pentagon. Het agentschap trekt gemiddeld vier jaar uit voor deze eindcontroles, nadat de laatste werkzaamheden op grond van het contract zijn voltooid. Volgens de huidige planning worden de laatste *concurrency* aanpassingen op grond van het LRIP-3 contract in 2016 voltooid. Dit betekent dat het nog tot 2020 kan duren voordat de volledige financiële afwikkeling is voltooid.

12

Waarom ontvangt de Nederlandse vertegenwoordiger in de Verenigde Staten de maandelijkse accountsrapporten die het Joint Programma Office (JPO) ontvangt van de Defense Contract Management Agency (DCMA) niet? Welke inspanningen om deze accountsrapporten wel te ontvangen zijn ondernomen? Welke consequenties verbindt u eraan indien de situatie blijft bestaan dat de Nederlandse vertegenwoordiger deze DCMA en Defense Contract Audit Agency (DCAA) rapportages niet krijgt toegezonden?

De maandelijkse rapporten van DCMA bevatten gegevens over alle toestellen die in productie zijn. Dit betreft ook gegevens over toestellen voor de Verenigde Staten. Het Amerikaanse beleid inzake de verspreiding van geclassificeerde informatie verhinderde een structurele verstrekking van de rapporten aan de partnerlanden. Defensie heeft herhaaldelijk aangedrongen op vrijgave van de rapporten aan de partnerlanden omdat de informatie daarin ook relevant voor hen zou kunnen zijn. Het Amerikaanse beleid werd echter niet aangepast. Tijdens het acceptatieproces van de twee Nederlandse testtoestellen is de voor Nederland relevante informatie aan Defensie beschikbaar gesteld. Bij toekomstige Nederlandse

bestellingen zal een procedure worden gehanteerd waardoor deze informatie al tijdens de productie van de toestellen wordt verkregen.

13

Wanneer volgt er een kwantitatieve onderbouwing van de risicoreservering voor het projectbudget vervanging F-16?

Defensie zal, zoals de Algemene Rekenkamer adviseert, het risicomangement verder ontwikkelen. Defensie zal de risico's zoveel mogelijk kwantificeren en systematisch in beeld brengen. Zij zal daarbij gebruik maken van de ervaringen bij grote infrastructuurprojecten. Een en ander zal volgend jaar leiden tot een aangepaste paragraaf over risico's in de jaarrapportage Vervanging F-16.

14

Wat is de onderbouwing van de verlaging van het oorspronkelijk geraamde budget van 300 mln. euro voor het langer doorvliegen met de F-16?

Een van de maatregelen uit de nota *In het belang van Nederland* is de vermindering van het aantal F-16 vliegtuigen en de afstoting van zeven F-16 toestellen die als logistieke reserve zullen worden gebruikt. Hierdoor worden tot aan de uitfasering van de F-16 minder uren per vliegtuig gevlogen, waardoor voor de instandhouding minder extra inspanningen nodig zijn. Verder wordt een aantal na 2021 voorziene software en hardware updates vanuit doelmatigheid niet meer uitgevoerd omdat met de F-16 minder lang wordt doorgevlogen. Volgens de huidige planning zal het laatste toestel in 2024 uitstromen. Het oorspronkelijk op € 300 miljoen geraamde budget is daardoor verlaagd.

15

Wat is de onderbouwing van de opdrachtwaarde van de vier afgesloten Strategic Agreements?

Zoals in de jaarrapportage is vermeld, raamt Fokker zelf de waarde van de *Strategic Agreements* die betrekking hebben op de levering van componenten voor 3.173 F-35's op ruim boven de \$ 4 miljard. Omdat de componenten waarop de *Strategic Agreements* betrekking hebben nu reeds door Fokker worden geproduceerd, heeft Fokker de totale waarde gebaseerd op de huidige kostprijs van de componenten, rekening houdend met onder meer *learning curve* effecten. Door het ministerie van Economische Zaken is de zekerheid van de bedragen niet vast te stellen. Dit is ook door de Auditdiensten in het accountantsrapport bij de Jaarrapportage onder punt 4.4.4 gemeld.

16

Wat zijn de gevolgen indien het afgebakende financiële kader de komende jaren onvoldoende blijkt te zijn voor de aanschaf van 37 toestellen?

17

Wat zijn de gevolgen indien het afgebakende financiële kader de komende jaren onvoldoende blijkt te zijn voor de exploitatie van 37 toestellen?

Mocht de situatie zich voordoen dat voor het eerste bestelmoment een aantal van 37 toestellen niet meer binnen de marges van het beschikbare investerings- en exploitatiebudget zou kunnen worden aangeschaft, dan is een heroverweging van het project aan de orde binnen de afgebakende financiële kaders.

18

Wat zijn de mogelijke gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de huidige testtoestellen?

20

Wat zijn de mogelijke gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de planning in het project Vervanging F-16?

21

Wat zijn de mogelijke gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de aanschaf van de beoogde vervanger van de F-16?

Een vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies betekent voor de Nederlandse testtoestellen dat deze – net als de Amerikaanse en Engelse testtoestellen – later daarmee kunnen worden uitgerust. Een vertraagde oplevering zou ook de aanvangsdata van de deelfasen van de operationele testfase kunnen beïnvloeden.

De gevolgen van een vertraagde oplevering voor de planning van het project Vervanging F-16 als geheel zullen naar verwachting beperkt blijven. Uitgaande van de levering van Nederlandse toestellen vanaf 2019, wordt nu verwacht dat die toestellen direct met de *block 3* software kunnen worden uitgerust. De beoogde Nederlandse IOC-datum van 2021 ligt voldoende ver in de toekomst om de effecten van een vertraging op te vangen. Mochten zich vertragingen voordoen bij volgende *block*-updates (zoals *block 4*), dan betekent dit dat operationele verbeteringen later beschikbaar komen dan voorzien. Overigens biedt de *block 2* software reeds operationele capaciteiten die de huidige F-16 niet heeft. Hierdoor is een F-35 in de *block 2* configuratie al geschikt om een eerste eenheid operationeel te verklaren (IOC-status), zoals de Amerikaanse luchtmacht en mariniers hebben laten weten.

19

Wat zijn de financiële gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de huidige testtoestellen?

De financiële gevolgen voor Nederland van een vertraagde oplevering zijn nog niet bekend en zullen afhankelijk zijn van de omvang van de vertraging. Indien de vertraging beperkt blijft, zullen de financiële gevolgen nihil of zeer beperkt zijn.

20

Wat zijn de mogelijke gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de planning in het project Vervanging F-16?

21

Wat zijn de mogelijke gevolgen van de vertraagde oplevering van toekomstige softwareversies voor de aanschaf van de beoogde vervanger van de F-16?

Zie het antwoord op vraag 18.

22

Wat zijn de mogelijke gevolgen voor de op te leiden vliegers, voor de (afronding van de) operationele testfase van de vertraagde voltooiing van de ontwikkeling van de vliegerhelm?

23

Wat zijn de mogelijke overige gevolgen van de vertraagde voltooiing van de ontwikkeling van de vliegerhelm?

Op dit moment wordt gevlogen met een helm die voldoet voor de huidige taakuitvoering. Deze helm wordt gebruikt door alle vliegers die thans worden opgeleid. Zeer recent heeft het JPO bekendgemaakt dat de oplossingen voor alle geconstateerde problemen nu bekend zijn en dat de vliegerhelm aan alle vooraf gestelde eisen zal voldoen. De ontwikkeling van de vliegerhelm wordt binnen de ontwikkelingsfase van het programma voltooid. Gedurende de operationele testfase zal ook de vliegerhelm worden beproefd en gevalideerd.

24

Hoeveel vaker dan voorzien vertonen de afgeleverde toestellen een defect? Wat zijn de financiële gevolgen van deze defecten? Wat zijn de gevolgen voor de ontwikkeling van het toestel van deze defecten?

De betrouwbaarheid van vliegtuigen wordt gemeten met behulp van het gemiddelde aantal vliegreuren tussen twee storingen (de *Mean Time Between Failure*, MTBF). Hiervoor heeft het JPO eisen vastgesteld, waarbij rekening is gehouden met het gegeven dat de inzetgereedheid in de beginfase van een ontwikkelingsprogramma veelal wat lager is. De norm op dit moment is vier vliegreuren tussen twee storingen, in de praktijk is het iets onder de drie vliegreuren. Hierdoor zijn de onderhoudskosten op dit moment hoger dan eerder verwacht. Het JPO heeft een actieplan opgesteld ter verbetering van de betrouwbaarheid zodat ook de onderhoudskosten op termijn zullen voldoen aan de verwachting. De gevolgen voor de ontwikkeling van het toestel zijn beperkt, onder meer doordat het Pentagon al in 2012 extra toestellen beschikbaar heeft gesteld om het testvliegprogramma te ondersteunen. De ervaringen met de storingen worden gebruikt om de toestellen te verbeteren.

25

Wat zijn de gevolgen, inclusief de financiële gevolgen, van het in de jaren tot 2017 afnemen van minder toestellen door de Verenigde Staten dan gepland?

27

Wat zijn de gevolgen, met inbegrip van de financiële gevolgen, van het vertragen van bestelreeksen door partnerlanden?

Het gegeven dat de Verenigde Staten en sommige andere partnerlanden, in de eerstkomende jaren minder toestellen afnemen dan eerder gepland, leidt tot een hogere stuksprijs in de desbetreffende LRIP-productieseries. Het effect daarvan is al meegerekend in de huidige JPO-ramingen voor de ontwikkeling van de stuksprijs, inclusief de stuksprijs van Nederlandse toestellen.

26

Wat zijn de gevolgen voor de Nederlandse business case van het tot 2017 afnemen van minder toestellen dan gepland door de Verenigde Staten?

28

Wat zijn de gevolgen, met inbegrip van de financiële gevolgen, van het vertragen van bestelreeksen voor de Nederlandse business case?

Voor de Nederlandse *business case* heeft de verschuiving van de productie van componenten gerelateerd aan de verschuiving van de aflevering van F-35 vliegtuigen alleen tot gevolg dat de afdrachtplichtige productieomzet van de Nederlandse industrie later wordt behaald. Omdat bij de berekening van de inkomsten van de Staat voor de *business case*

conservatieve aannames zijn gehanteerd, zal naar verwachting het totale geraamde netto contante bedrag ook worden behaald.

29

Hoeveel toestellen zijn er binnen het budget financieel inpasbaar bij een risicoraming van 20%?

30

Hoeveel toestellen zijn er financieel inpasbaar bij een risicoraming van 15%?

Hoeveel toestellen zijn er financieel inpasbaar bij een risicoraming van 25%?

Hoeveel toestellen zijn er financieel inpasbaar bij een risicoraming van 30%?

Hoeveel toestellen zijn er financieel inpasbaar bij een risicoraming van 33%?

Hoeveel toestellen zijn er financieel inpasbaar bij een risicoraming van 50%?

Het kabinet heeft besloten tot een risicopercentage van tien procent op zowel de investeringskosten als de exploitatiekosten. Voor zowel de aanschaf als de exploitatiekosten van de F-35 zijn taakstellende budgetten vastgesteld. De aldus beschikbare financiële ruimte is volgens de huidige inzichten toereikend voor de aanschaf van 37 toestellen. Bij een hogere risicoreservering past een lager aantal toestellen. Als vuistregel geldt dat bij een verhoging van de risicoreservering met 10 procent drie tot vier minder kunnen worden aangeschaft.

31

Is er al contact geweest met Lockheed Martin en/of Joint Programme Office (JPO) en/of het Pentagon over de (mogelijke) gevolgen voor de inschakeling van de Nederlandse industrie met de verlaging van het aantal van 85 naar 37 toestellen?

De omzet van het Nederlandse bedrijfsleven en de daaruit voortvloeiende werkgelegenheid is afhankelijk van het totale aantal te produceren toestellen, voor partner- en exportlanden, in de komende decennia. Het verwachte aantal te produceren F-35 toestellen ligt ook na het lagere Nederlandse planningsaantal nog boven de 3.000. Wel kan, volgens de overeenkomsten met de fabrikanten, de verlaging van het aantal aan te schaffen Nederlandse toestellen zijn weerslag hebben op de totaalwaarde van de opdrachten waarin de Nederlandse industrie kan participeren. De duidelijkheid over de Nederlandse betrokkenheid bij het programma die het kabinetsbesluit heeft geschapen, vergroot de kans dat Nederlandse bedrijven op de korte termijn nieuwe opdrachten kunnen binnenhalen. Het verlaagde bestelaantal kan de omvang van dergelijke opdrachten in negatieve zin beïnvloeden. Het effect van beide ontwikkelingen is op dit moment nog niet vast te stellen. Het Nederlandse bedrijfsleven levert producten van hoge kwaliteit tegen een concurrerende prijs. Dat verschaft hun een goede uitgangssituatie. Het kabinet wil meehelpen om de positie van het Nederlandse bedrijfsleven in de concurrentie met niet-Nederlandse bedrijven te versterken.

32

Op welk toestel heeft de vermindering van 25 mln. euro per jaar op het exploitatiebudget van 270 mln. euro per jaar betrekking, als gevolg van het ten laste brengen van de *blockupgrades* op het exploitatiebudget?

Op de F-35. De exploitatiekosten voor de F-35 zijn nu integraal bepaald. Dit betekent dat daaronder ook enkele kostencomponenten vallen met een vast karakter zoals die voor *block upgrades* en de vliegbases.

33

Wat is de berekening die leidt tot de 25 mln. euro per jaar voor de *blockupgrades* voor de komende 30 jaar dat ten laste komt op het exploitatiebudget van 270 mln. euro? Voor welke *blockupgrades* is dit bedrag bestemd? Kunt u een overzicht geven van de jaarlijkse *blockupgrades* voor de komende 30 jaar?

In tabel 12 van de jaarrapportage Vervanging F-16 over de exploitatiekosten zijn de posten «Modificaties / upgradingskosten» en «kosten voor Updates» (block upgrades)» gezamenlijk geraamd op € 739 miljoen. U treft de tabel op de volgende pagina nogmaals aan. Dit bedrag heeft betrekking op een periode van 30 jaar. Per jaar komt dit overeen met gemiddeld € 24,6 miljoen. Dit bedrag, dat bestemd is voor alle toekomstige block upgrades gedurende 30 jaar, is door het JPO geraamd op grond van een vergelijking met andere vliegtuigtypen. Er is nu geen overzicht van de jaarlijkse block upgrades voor de komende 30 jaar. Wel is bekend dat de F-35 gedurende zijn levensduur periodiek met een block upgrade zal worden doorontwikkeld en aangepast aan veranderende operationele eisen. Dergelijke modificaties zijn ook uitgevoerd gedurende de levensduur van de F-16.

Raming Exploitatiekosten F-35 (in € miljoen)¹

	Stand jaarrapportage 2011 (85 toestellen, prijspeil 2011, BTW 19%, plankoers 0,75)	Stand per 31-12-2012 (85 toestellen, prijspeil 2012, BTW 21%, plankoers 0,7752)	Stand per 31-12-2012 (37 toestellen, prijspeil 2012, BTW 21%, plankoers 0,7752)
Gebruikskosten			
Personeelskosten (exclusief onderhoud)	387	394	163,9
Opleidingskosten bedienend personeel in NL	93	95	39,9
Opleidingskosten bedienend personeel in USA	434	457	428,6
Infrastructuurkosten t.b.v. gebruik materieel	1.157	1.182	587,4
Verbruiksmiddelenkosten brandstof	1.446	1.475	821,3
Verbruiksmiddelenkosten munitie boordkanon	159	162	68,5
Simulatorkosten gebruikers	348	366	163,8
BTW en overige heffingen	97	111	48,8
Totaal gebruikskosten	4.121	4.242	2.322
Instandhoudingskosten			
Onderhoudspersoneelskosten	2.701	2.793	1.468,7
Opleidingskosten onderhoudspersoneel	0	0	0,0
Reservekosten	392	412	190,4
Voorraadkosten	62	63	27,8
Meet- en testapparatuur	12	13	5,8
Onderhoudsdocumentatiekosten	11	12	11,6
Informatievoorzieningskosten	207	217	94,7
Modificatie / upgradingskosten	693	728	634,2
Updatekosten (<i>block upgrades</i>)	224	236	104,8
Kosten uitbesteding	4.116	4.327	1.913,8
BTW en overige heffingen	1.028	1.195	577,1
Totaal instandhoudingskosten	9.446	9.996	5.028,9
Totaal raming exploitatiekosten (gebaseerd op een levensduur van 30 jaar per toestel)	13.567	14.238	7.351,0
Aanpassing raming gedurende visietraject			419,0
Risico reservering 10%			630,0
Subtotaal raming exploitatiekosten gedurende 30 jaren			8.400,0
Dekking vanuit investeringen			-274,7
Totaal raming exploitatiekosten inclusief dekking vanuit investeringen			8.125,3

34

Wat is, met het onderbrengen van de *blockupgrades* van 25 mln. euro per jaar voor de komende 30 jaar onder het exploitatiebudget van 270 mln. euro, de resterende (maximale) prijs die per vliegtuig die overblijft?

Tot op heden heeft Defensie bij de berekening van de exploitatiekosten het kengetal «prijs per vliegtuig» niet gehanteerd omdat dat kengetal betrekkelijk gevoelig is voor de onderliggende aannames. De afgelopen

¹ In de tabel komen kleine afrondingsverschillen voor. De raming van de exploitatiekosten van 85 toestellen berust op 212 vliegtuigen per toestel per jaar; de raming voor 37 toestellen berust op 210 vliegtuigen per toestel per jaar.

jaren werden in de jaarrapportages de totale exploitatiekosten gedurende een gebruiksperiode van 30 jaar (per toestel) gepubliceerd. Daarin zijn de kosten voor *block upgrades* inbegrepen. In de toekomst zal Defensie de (gemiddelde) jaarlijkse exploitatiekosten van een wapensysteem hanteren als kengetal. Voor de F-35 zijn die bepaald op maximaal € 270 miljoen per jaar.

35

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 30 toestellen van Denemarken, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

37

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 60 toestellen van Italië, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

38

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 46 toestellen, dan wel 52 toestellen, van Noorwegen, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

39

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 100 toestellen van Turkije, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

40

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 2443 toestellen van de Verenigde Staten, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

Extra toestellen bieden vrijwel direct grotere operationele mogelijkheden. Door alle factoren die bij de bepaling daarvan een rol spelen, zoals training en opleiding, maar ook geluidsbelasting is het niet doenlijk de mogelijke operationele inzet per aantal te bepalen.

36

Zijn de kosten in Denemarken gestegen als gevolg van het vertragen van de bestelreeks?

Ik beschik niet over informatie om deze vraag te kunnen beantwoorden.

37

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 60 toestellen van Italië, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

38

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 46 toestellen, dan wel 52 toestellen, van Noorwegen, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

39

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 100 toestellen van Turkije, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

40

Hoeveel F-35 toestellen zouden er operationeel kunnen worden ingezet met het planningsaantal van 2443 toestellen van de Verenigde Staten, als daar dezelfde aannames gelden als bij de toetsing van de Algemene Rekenkamer in Nederland?

Zie het antwoord op vraag 35.

41

Met welke landen is in 2013 bilateraal politiek hierover gesproken?

Ik heb tijdens Navo en EU-bijeenkomsten en bij bilaterale bezoeken over samenwerking gesproken met de ambtgenoten van Denemarken, Italië en Noorwegen.

42

Welke (gerelateerde) projecten, die een duidelijke relatie hebben met de vervanging F-16, vallen nu niet langer onder het projectbudget vervanging F-16?

Geen van de gerelateerde projecten valt onder het projectbudget Vervanging F-16. Voor het overzicht verwijs ik naar het antwoord op vraag 3 en de bijlage op de volgende pagina. Voor alle duidelijkheid onderstreep ik dat deze projecten ook in het verleden altijd een eigen projectbudget hebben gehad en geen deel hebben uitgemaakt van het projectbudget vervanging F-16.

Figuur met overzicht gerelateerde projecten.

